بسم اللہ الرحمن الرحیم

سوال کیا فرماتی ہین علمای دین متین شرع مبین درمیان اس مسئلہ کی کہ نماز نفل کو جماعت کے ساتھ پڑہنا مذہب حنفیہ مین جایز ہی یا نہ بینوا توجروا رحمکم اللہ تعالی

الجواب ہو الموفق بالصواب

نماز نفل کو جماعت کی ساتھ پڑہنا مکروہ ہی علی سبیل تداعی جب تداعی نہو ایک امام ایک مقتدی ایک امام دو مقتدی اور ایک امام تین مقتدی اسمین خلاف ہی اور ایک امام چہار مقتدی بلا خلاف مکروہ ہی بلکہ سخت گناہ ہی چنانچہ یہہ مسئلہ انتی کتابون سی ثابت ہی تجنیس المزید رد المحتار مراقی الفلاح شرح نور الایضاح فتح القدیر منیۃ المفتی مالا بد فارسی جامع الرموز مکتوبات شریف سند الاسلام منہ علی مالا بد فتاوی سراجیہ فتاوی غیاثیہ خلاصۃ الکبرا فتاوی شافعیہ فتاوی معصومیہ مشہور بفتاوی اہل بخارا فتاوی عالمگیری مسئلہ جماعت در نفل مکروہ ست واعلم ان النفل بجماعۃ علی سبیل التداعی مکروہ علی ما تقدم ما عدا التراویح والصلوۃ الکسوف والاستسقاء فعلم ان کلا من صلوۃ الرغائب وصلوۃ البرأۃ وصلوۃ القدر بالجماعۃ مکروہ علی ما صرح بہ البزازی وغیرہ والاحادیث فیہما موضوعۃ صرح بہ ابن الجوزی وغیرہ علی ما بیناہ بتمامہ فی الشرح صغیری منہا التطوع بالجماعۃ فی محیط السرخسی ویکرہ التطوع بالجماعۃ ما خلا قیام رمضان وصلوۃ الکسوف لقولہ علیہ الصلوۃ والسلام

قال فی البنایۃ ... عن محمد رحمہ اللہ کل مکروہ حرام الا انہ لما لم یجد فیہ نصا قاطعا لم یطلق علیہ لفظ الحرام وعن ابی حنیفۃ وابی یوسف رحمہما اللہ انہ الی الحرام اقرب کذا فی شرح العنایۃ ... ورق ۱۰۲

صلوة الرجل فی منیه افضل الا المکتوبة فی الخلاصة الاقتداء فی الوتر خارج رمضان یکره وذکر القدوری
رحمه الله لا یکره واصل هذا ان التطوع بالجماعة اذا کان علی سبیل التداعی یکره فی الاصل للصدر
الشهید اما اذا صلوا بجماعة بغیر اذان واقامة فی ناحیة المسجد لا یکره وقال شمس الائمة الحلوائی
ان کان سوی الامام ثلثة لا یکره بالاتفاق وفی الاربع اختلف المشایخ رحمهم الله والاصح انه یکره فی
الکافی ولا یصلی تطوع بجماعة الا قیام رمضان وعن شمس الائمة رحمة الله علیه ان التطوع بالجماعة
انما یکره علی سبیل التداعی اما لو اقتدی واحد بواحد او اثنان بواحد لا یکره واذا اقتدی ثلثة
بواحد اختلف فیه وان اقتدی اربعة بواحد کره اتفاقا انتهی کذا فی فتاوی معصومیه مگر در رمضان
سنت است بیست رکعت هر شب بعد عشا بده سلام بگزارد و با جماعت انتهی کذا فی مالا بد منه بتداعی
وآن عبارت است از اجتماع چهار کس بغیر امام اما اگر یک دو تا سه کس بغیر بدون اذان واقامت پس امام
اقتدا کنند مکروه نیست کذا فی التاتارخانیه والعالمگیریه انتهی کذا فی منه علی مالا بد التطوع فی جماعة
فی غیر قیام رمضان یکره حکی عن شمس الائمة السرخسی ان التطوع بالجماعة انما یکره اذا صلوا التطوع بالجماعة
علی سبیل التداعی اما اذا اقتدی واحد او اثنان بواحد لا یکره وان اقتدی ثلاثة بواحد فکرهوا ان فیه
اختلاف المشایخ واذا اقتدی اربعة بواحد کره بلا خلاف وعن هذا قال شیخ الاسلام علی الاسبیجابی
رحمه الله لا باس للرجل اذا دخل مسجدا قد صلی فیه قوم ان یصلی بالجماعة مع واحد او اثنین وانما یکره
الصلوة مع الثلاثة او اکثر واجاب علیه مسائل اخر فی شرح الصلاة انتهی کذا فی التجنیس والمزید
والجماعة فی النفل فی غیر رمضان مکروه فالاحتیاط ترکها فیه انتهی کذا فی فتح القدیر محشی هدایه
واحتراز عن النفل بالجماعة انتهی کذا فی رد المحتار یکره النفل فی الجماعة فی غیر رمضان کذا الوتر
انتهی کذا فی منیة المفتی والجماعة فی النفل فی غیر التراویح مکروهة فالاحتیاط ترکها فی الوتر خارج
وعن شمس الائمة ان هذا فیما کان علی سبیل التداعی اما لو اقتدی واحد بواحد او اثنان بواحد یکره
واذا اقتدی ثلاثة بواحد اختلف فیه وان اقتدی اربعة بواحد کره اتفاقا انتهی کذا فی مراقی الفلاح
شرح نور الایضاح واعلم انما سن الجماعة فی الفرائض والتراویح والوتر فی رمضان

ورق قلمی ۲۱۳

صفحہ قلمی ۸۰ ج ۲ صفحہ ۲۰۶ ج ۵ صفحہ ۲۲۸ ج ۱ ورق ۵ صفحہ ۲۵۲

وصلوة الکسوف وصلواة الجنائز ویشترط فی صلوة الجمعة والعیدین ویکره فی البواقی النافل
مطلقا وذکر القدوری انه لا یکره وقال صدر الشہید اذا کان علی سبیل التداعی یکره اما اذا صلی
بغیر اذان فی ناحیة المسجد فلا یکره وقال شمس الائمة الحلوای انکان سوی الامام ثلثة لا یکره
بالاتفاق وفی الاربع اختلاف المشایخ والاصح انه یکره کذا فی الخلاصة برجندی شرح مختصر
وقایه انما سنن الجماعة فی الفرایض در مبسوط ذخیره گوید نماز نفل بجماعت گزاردن مکروه بود
اگر بسبیل تداعی باشد انتہی کذا فی سند الاسلام والنفل بالجماعة غیر مستحب لانه لم تفعله الصحابة فی غیر رمضان
وہو کالصریح فی انہا کراہة تنزیہ تامل قوله علی سبیل التداعی ہو ان یدعو بعضہم بعضا کما فی المغرب
وفسره الوافی بالکثرة وہو لازم معناه قوله اربعة بواحد اما اقتداء واحد بواحد واثنین بواحد فلا یکره
وثلاثة بواحد فیه خلاف بحر فی الکافی یحصل ہذا الاقتداء فضیلة الجماعة ظاہر ما قدمناه من ان الجماعة
فی التطوع لیست بسنة یفید عدمه تامل بقی لو اقتدی به واحد او اثنان ثم جاءت جماعة اقتدا
به قال الرحمتی ینبغی ان تکون الکراہة علی المتاخرین اه قلت وہذا کله لو کان الکل متنفلین اما
لو اقتدا متنفلون بمفترض فلا کراہة کما نذکره فی باب الاتی انتہی کذا فی رد المحتار بدانکه ادای
نوافل بجماعت در بعضی روایات فقہیه مطلق مکروه است ودر بعضی دیگر کراہت مشروط
بتداعی وصحیح است پس اگر بی تداعی یک دو کس در ناحیه مسجد نفل بجماعت گزارند روا
باشد بی کراہت ودر سه کس اختلاف مشایخ است ودر چہار کس باتفاق مکروه است
ودر بعضی روایات ودر بعضی دیگر اصح آنست که مکروه است فی الفتاوی السراجیه
کره التطوع بالجماعة بخلاف التراویح وصلوة الکسوف وفی الفتاوی الغیاثیة قال
الشیخ الامام السرخسی رحمه الله سبحانه التطوع بجماعة خارج رمضان انما یکره علی سبیل
التداعی اما اذا اقتداء واحد او اثنان لا یکره وفی الثلث اختلاف وفی الاربع یکره بلا
خلاف وذکر فی الخلاصة التطوع بالجماعة اذا کان علی سبیل التداعی یکره اما اذا صلوا بجماعة
بغیر اذان واقامة فی ناحیة المسجد فلا یکره قال الشمس الائمة الحلوائی اذا کان

سوی الامام ثلثة لا یکره بالاتفاق وفی الاربع اختلاف والاصح یکره وفی الفتاوی الشافعیة ولا یصلی التطوع بالجماعة الا فی شهر رمضان وذلک انما یکره اذا کان علی سبیل التداعی یعنی باذان واقامة اما لو اقتدی واحد او اثنان لا علی سبیل التداعی فلا یکره واذا اقتدی ثلثة اختلف المشایخ رحمهم الله تعالی وان اقتدی باربعة کره اتفاقا وامثال این روایات بسیار است وکتب فقهیه بان مملو اند واگر روایتی پیدا شود که از ذکر عدد ساکت باشد ومطلقا مجوز باشد ادای نفل بجماعت انرا حمل باید کرد بر مقید که در روایات دیگر واقع شده است واز مطلق مقید مراد باید داشت وجواز مقصود بر اثنین یا ثلث باید نمود چه علمای حنفیه اگر در اصول مطلق برا بر اطلاق میگذارند وبر مقید حمل نکنند اما در روایات حمل مطلق بر مقید جائز داشته اند بلکه لازم دانسته اگر بر طریق فرض محال حمل نکنیم وبر اطلاق بگذاریم هر آئینه این مطلق معارض خواهد بود مر آن مقید را اگر در قوت برابر باشند و مساوات ممنوع است چه روایات کراهت باوجود کثرت مختار ومفتی بها اند بخلاف روایت اباحت ولو سلم مساواتهما گوئیم که بر تقدیر تعارض ادله کراهت وادله اباحت ترجیح جانب کراهت راست که رعایت احتیاط در انست چنانچه مقرر اصول اهل فقه است پس جماعت که در روز عاشورا وشب برات ولیلة الرغائب نماز بجماعت میگزارند ودویست سیصد کما بیش که در مسجدها جمع میشوند وآن نماز را واجتماع وجماعت را مستحسن می پندارند مرتکبان امر مکروه اند باتفاق فقها و مکروه را مستحسن دانستن از اعظم جنایات است چه حرام را مباح دانستن منجر بکفر است ومکروه را حسن پنداشتن بمرتبه از آن پایان ست شناعت این فعل را نیک ملاحظه باید نمود ودست آویز ایشان در باب رفع کراهت عدم تداعی بمقتضای بعضی روایات دفع کراهت میکنند اما مخصوص بواحد واثنین است وآن هم بشرطی ست

که تا چهم

که ناحیه مسجد متحقق شود ویدو نهاخرط الفتاوی بآنکه تداعی عبارت از اعلام یک دگر ست از برای ادای نماز نفل واین معنی درین جماعت متحقق ست چه قبیله قبیله در روز عاشورا یکدیگر را اعلام میکنند و میخواهند که در مسجد فلان شیخ یا عالم میباید رفت و نماز بجماعت میباید گزارد واین فعل را اعتبار نموده اند این قسم اعلام از اذان واقامت هم ابلغ ست پس تداعی هم ثابت شد اگر تداعی را مخصوص باذان واقامت داریم چنانچه در بعضی روایات واقع شده ست وحقیقت اذان واقامت خواهیم پس جواب همان ست که بالا گذشت که مخصوص بواحد واثنین ست بالشرط دیگر که بالا مذکور شد باید دانست که بنای ادای نوافل بر اخفا و ستر ست و مظنه ریا و سمعه ست وجماعت منافی آنست و در ادای فرائض اظهار و اعلان مطلوب ست چه از شائبه ریا و سمعه مبرا ست پس با جماعت مناسب باشد یا آنکه گوئیم کثرت اجتماع محل حدوث فتنه ست لهذا از برای ادای نماز جمعه حضور سلطان یا نائب او شرط کرده اند تا از حدوث فتنه امن متحقق شود و درین جماعات مکروهات هم احتمال ایقاظ فتنه قوی ست پس این اجتماع مشروط نباشد و منکر باشد و در حدیث نبوی ست علیه من الصلوة افضلها ومن التسلیمات اکملها الفتنة نائمة لعن الله من ایقظها پس ولات اسلام و قضات اهل احتساب را لازم ست که منع این اجتماع نمایند و درین باب زجر بالغ مرعی دارند تا استیصال این بدعت که منجر بفتنه ست متحقق شود والله یحق الحق وهو یهدی السبیل انتهی کذا فی المکتوبات حضرت امام ربانی قدس الله سره العزیز جلد الاول فی الهدایة ولا یصلی الوتر بجماعة فی غیر شهر رمضان وعلیه اجماع المسلمین انتهی کذا فی کنز العباد والتطوع بالجماعة علی سبیل التداعی یکره وفی الاصل للصدر الشهید اما اذا صلوا بجماعة بغیر اذان واقامة فی ناحیة المسجد لا یکره و قال شمس الائمة الحلوانی ان کان سوی الامام ثلثة لا یکره بالاتفاق وفی الاربع اختلف المشائخ والاصح انه یکره هکذا فی الخلاصة انتهی کذا فی الفتاوی العالمگیریة جلد الاول

حرره العبد المذنب المسکین محمد مرید محی الدین الحنفی القادری
جتوری عفی عنه فی سنة ستة وثلثمائة بعد الالف
فی شهر رجب المرجب

۲

باسمه سبحانه

جماعة النوافل بالتداعی مکروه عند علمائنا الحنفية كما هو مبسوط فی مبسوطات الفقه والله اعلم بالصواب بقلم محمد ابو عبد الرحمٰن فقیر غلام دستگیر قصوری کان الله له سنہ ۱۳ ہجریہ

۳

صح الجواب والله اعلم بالصواب رقمه احقر البشر سکندر عفی عنه

۴

محقق نزد علمای حنفیه همین ست دهمین صحیح وظاهر روایت ست کاتب زاویه نشین ویرانه نامرادی افقر العباد عبد الهادی عفی عنه

۵

ما قال مولانا فصحیح کتبه خادم الشرع القاضی اسمعیل الجمالی الشافعی عفا الله عنه وعن والديه وعن استاذيه وعن جميع المؤمنين آمين يارب العالمين ۱۲

بحمل الجليل خادم الشريعة القاضي اسمعيل ۱۲۹۴

۶

المجیب مصیب وله من اجر تصیب

حرره الفقیر عنایت الله العمری کان الله له آمین

۷

الجواب صحیح

کتبه الفقیر عبد الغفور عفی عنه

---

۹ المجیب مصیب وله ثواب جزیل

حرره احقر العباد محسن بن نور محمد عفی الله عنهما ولسائر المؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات الاحياء منهم والاموات وصلى الله على حبيبه محمد وآله واصحابه وازواجه الطاهرات امهات المؤمنين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين مائة الف الف مرة في كل وقت وحين آمين آمين آمين يارب العالمين ۱۲

محسن

۹

المجیب مصیب الصلاة جماعة على سبيل التداعي مكروهة وما قال بخلاف ذلك فقال بخلاف المذهب كتبه عبد الله مرداد امام الحرم الشريف

۱۰

جواب المجیب صحیح والمجیب مصیب کتبه محمد رسول شنواری عفی عنه سنه ۱۳۰۶

محمد رسول ۱۲۹۲

۱۱

من اجاب اصاب کتبه محمد طاهر عفی عنه وعن والديه وعن ساير المسلمين

الحاج محمد طاهر ۱۳۰۱

۱۲

من اجاب فقد اصاب کتبه الفقیر محمد رحمت الله الکابلی المدنی عفی عنه

رحمت الله محمد ۱۲۹۰

۱۳

ما اجاب فهو مصيب والجماعة في النوافل على سبيل التداعي مكروه وان كان واحدا او اثنان او ثلاث بغير الامام لا يكره بلا خلاف الرواية وان كان اربعة نفر سوى الامام فتكره اجماعا كتبه الفقير عبد الرحمٰن عفی عنه

عبد الرحمٰن ۱۲۹۰

المجیب مصیب کتبہ سید غلام محی الدین عفی عنہ

١٥

المجیب مصیب کتبہ محمد حسن عفی عنہ

محمد حسن ١٣٠٢

المجیب مصیب کتبہ الفقیر ملا حسین عفی عنہ

صالح محمد ١٣١٢
ملا حسین بن

١٧

صح الجواب واللہ اعلم بالصواب کتبہ بندۂ درگاہ الہ
مہربان شاہ عفی عنہ

المجیب مصیب ولہ فی الآخرۃ نصیب کتبہ
الفقیر محمد خلیل الرحمن عفی عنہ

١

ماقال المحقق فہو صحیح کتبہ السید عبد الرحیم
بن ابا میان الساکن فی الجام نگر
عفی اللہ عنہما وسائر
المسلمین اجمعین
آمین

١٢

المجیب مصیب الراقم
عبد الرحمن عفی عنہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

سوال کیا فرماتے ہین علماء دین متین شرع مبین درمیان اس مسئلہ کے کہ دعا کرنا اور مانگنا بعد ختم قرآن شریف کے رمضان شریف مین جو شخص کہتا ہی جائز نہین اور بدعت ہی یہ قول اوسکا صحیح ہی یا نہین
بینوا توجروا رحمکم اللہ تعالیٰ

الجواب دعا کرنا اور مانگنا بعد ختم قرآن شریف کے سنت ہی اور مستحب ہی اور احادیث سے ثابت ہی اور جو بعد ختم تراویح رمضان شریف مین بدعت لکھا ہی بدعت حسنہ ہی اور مفتی منع مین فتویٰ نکرے اور عوام کو نہ کہے اور کنز العبادین ہی کہ دعا کرنا بعد ختم قرآن شریف کے مستحسن ہی یعنی بہت اچھا فتویٰ علماء متاخرین کا اسپر ہی کہ کلام الٰہی ہی احادیث سے ثابت ہی عند کل ختمۃ دعوۃ مستجابۃ حل کنوز الحقائق مع کل ختمۃ دعوۃ مستجابۃ رواہ بیہقی کذا فی کنوز الحقائق وایضاً فیہ الدعاء عند ختم القرآن فی شہر رمضان علی الرسم المعہود بدعۃ ویکرہ ولا یمنع

للعوام مالا يفقهون انتهى كذا فى تحفة الصلحا فى فصل التراويح ۱۲ يكره الدعاء عند ختم القرآن بجماعة لان هذا لم ينقل
عن النبى صلى الله عليه وسلم وعن الصحابة ولهذا قال ابو القاسم الصفار لولا ان هذه البلدة يمنعا من الدعاء لمنعهم لكن هذا
لا يفتى به لانه لا ينبغى ان يقال للعامة مالا يفهمون انتهى كذا فى التجنيس والمزيد ۱۲ فى الخانية تكلموا بالدعاء عند
ختم القرآن فى شهر رمضان وعند ختم القرآن فى الجماعة واستحسنه المتاخرون فلا يمنع عن ذلك فى عقد الالى
فى الباب الاربعين انتهى كذا فى كنز العباد ۱۲ مسئلة يسن صوم يوم الختم ان يحضر اهله واصدقائه عن انس
رضى الله عنه انه كان اذا ختم القرآن جمع اهله ودعائهم يستجاب عند ختم القرآن وعن مجاهد قال كانوا يجتمعون
عند ختم القرآن ويقولون عنده تنزل الرحمة مسئلة يسن الدعاء عقيب الختم لحديث الطبرانى وغيره من ختم
القرآن فله دعوة مستجابة وفى الشعب عن حديث انس مرفوعا مع كل ختمة دعوة مستجابة مسئلة يسن ان
فرغ من الختم ان يشرع فى اخرى عقيب الختم لحديث الترمذى وغيره احب الاعمال الى الله الحال المرتحل الذى يضرب من
اول القرآن الى آخره كلما حل ارتحل وعن ابى بن كعب ان النبى عليه الصلوٰة والسلام كان اذا قرأ قل اعوذ برب الناس
افتتح من الحمد ثم قرأ من البقرة الى اولئك على هدى من ربهم واولئك هم المفلحون ثم دعا بدعاء الختم ثم قام
انتهى كذا فى فتاوى معصوميه اهل بخارا وحكى عن القاضى الامام جمال الدين خالى انه قال ذكر فى آخر تفسير ابى الليث
حدثنا ان من زعم ان المعوذتين ليستا من القرآن فاولئك عليهم لعنة الله والملائكة والناس اجمعين انتهى كذا
فى المحيط القاضى البرهانى جلد الثالث ۱۲ وقد اجمع المسلمون ان القرآن المتلو فى جميع اقطار الارض المكتوب
فى المصحف بايدى المسلمين مما جمعه الدفتان من اول الحمد لله رب العلمين الى آخر قل اعوذ برب الناس
انه كلام الله ووحيه المنزل على نبيه محمد صلى الله عليه وسلم وان جميع ما فيه حق وان من نقص منه حرفا قاصدا لذلك
او بدله بحرف آخر مكانه او زاد فيه حرفا مما لم يشتمل عليه المصحف الذى وقع الاجماع عليه واجمع المسلمون على انه ليس
من القرآن عامدا لكل هذا انه كافر انتهى كذا فى الشفا قاضى عياض قوله قال النووى فى شرح المهذب اجمع المسلمون
على ان المعوذتين والفاتحة وسائر السور المكتوبة فى المصحف قرآن وان من جحد شيئا منها كفر انتهى كذا فى شرح الفقه الاكبر

حرره العبد المذنب المسكين محمد مريد محى الدين
الحنفى القادرى الغفورى عفى عنه

صح الجواب والله اعلم بالصواب
رقمه احقر البشر سكندر عفى عنه

من اجاب فقد اصاب نمقه المفتقر الى الله الشكور
محمد الغفور صانه الله عن الآفات والشرور

الحاج محمد
طاهر

المجيب مصيب كتبه محمد طاهر عفى عنه
... وعن سائر المسلمين

الجواب صحيح